

Objavljeno u: Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Vol. 37(27), 1999, 241-248. (stručni članak- professional paper).

Rafaela Šejić (Sveučilište u Zadru, Hrvatska)

O MEĐUJEZIČNOJ ČAKAVSKO-RUSKOJ HOMONIMIJI

SUMMARY

ON COGNATE IN CHACAVIAN AND RUSSIAN HOMONYMS

The paper deals with cognate Slavic language systems - Chacavian and Russian and with interlanguage homonyms between these two systems. A list of examples of is given in the paper (58 pairs of homonyms-homographs).

KEY WORDS: Chacavian dialect, Russian language, homographs, homophones, homonyms

1. O međujezičnoj homonimiji pisano je vrlo malo. U ovom članku polazimo od rada Popović M. i Trostinske R. /1/ o "hrvatskosrpsko-ruskoj" /2/ međujezičnoj homonimiji. Također polazimo od definicije homonima - riječi jednake na planu izraza, no različite na planu sadržaja. Općenito se kad govorimo o međujezičnoj homonimiji može govoriti o tri vrste međujezične homonimije :

1. nesrodni jezici koji nisu u kontaktu,
2. nesrodni jezici u kontaktu,
3. srodni jezici (bez obzira na postojanje ili nepostojanje kontakta).

Očito čakavsko ruska međujezična homonimija spada u ovu treću vrstu.

2. U svom članku Popović i Trostinska postavljaju važno pitanje, postoji li uopće međujezična homonimija? Takvo pitanje postavljaju zbog toga što se u izgovoru kod jezika o kojima oni pišu ne može ostvariti potpuna podudarnost izgovora i to:

a) zbog razlika u prozodijskom sustavu obaju sistema u hrvatskom jezičnom standardu postoji sustav s četiri akcenta (kratkosilazni i dugosilazni, te kratkouzlazni i dugouzlazni akcent), dakle, radi se o melodijskom akcentu. U čakavskom narječju postoji nekoliko akcenatskih sustava no svi se ti sustavi zasnivaju na tonskom akcentu s kombinacijom postojanja ili nepostojanja dužine na nenaglašenom samoglasniku - dok u ruskom jeziku postoji samo jedan dinamički naglasak,

b) zbog razlike u mjestu akcenta. Kod hrvatskog standarda često se ne poklapa ni mjesto naglasaka. Situacija je kod čakavskog nešto drugačija. Naime, mjesto akcenta u ruskom i čakavskom često se podudara jer su oba jezična sistema u najvećoj mjeri zadržala drevno mjesto akcenta,

c) zbog redukcije nenaglašenih samoglasnika u ruskom jeziku koju ne poznaje ni hrvatski standard ni čakavsko narječje,

d) zbog obezvučivanja zvučnih suglasnika na kraju iskaza (riječi) u ruskom jeziku što nije slučaj ni u standardnom hrvatskom ni u čakavskom,

e) zbog poznavanja 15 parova neumekšanih i umekšanih suglasnika u ruskom jeziku dok ih u standardnom hrvatskom ima samo četiri /č/-/ć/, /dž/-/đ/, /l/- /lj/, /n/- /nj/, a u čakavskom ih je i manje .

Popović i Trostinska govoreći o hrvatskosrpsko-ruskoj homonimiji došli su do zaključka da se ipak može govoriti o homonimiji zbog procesa analogije koji se pojavljuje kod nosilaca obaju jezika tj. da se neke ruske riječi prepoznaju, a to se prepoznavanje zasniva prvenstveno na analogiji.

Prepoznavanje nekih ruskih riječi može se pojaviti i kod govornika čakavskog narječja.

Međutim, zbog već gore navedenih razloga, ne postoji niti jedan slučaj potpune homonimije (tj. potpune podudarnosti na planu izraza) dviju (ili više) riječi/riječ-oblika, a ne obavezno i cijelih paradigama.

3. Kada govorimo o rusko čakavskoj homonimiji možemo je promatrati na planu izgovora, kada govorimo o homofoniji i na planu pisma, kada govorimo o homografiji. Zbog ruskog morfofonemskog pravopisa koji je govornicima hrvatskog standarda (pa i govornicima čakavskog) prozirniji nego ruski govor, zbog razlika u zvučnom ostvarenju napisanog i izgovorenog pismo je važan izvor analogije i u onim slučajevima u kojima ih u govoru ne bi mogli odmah uočiti.

4. U našem radu dajemo primjere čakavsko-ruske homografije, a primjere homofonije nastojat ćemo prikazati fonetskom transkripcijom ruskih primjera . Izvor za korpus su Hraste/ Šimunović/ Olesch. Čakavisches Deutsches Lexikon I , Bohlau, 1979. (sa srednjodalmatinskom čakavštinom koja se, prvenstveno, realizira u starom i starijem akcenatskom sustavu) i Ожегов, С. И. Словарь русского языка, Москва, 1983.

4.1. Primjeri ishodišnih riječ-oblika punoznačnih (promjenljivih) ruskih riječi koje čine potpune homografske parove s odgovarajućim riječima u čakavskom.

- fibra-фибра / f'ibrъ/ značenje 1. vlakno (u anatomiji: дрожать своими фибрами), 2. izolacijski materijal od papira za proizvodnju putnih torbi (чемодан из фибры),

- gad-гад /gat/ značenje 1. vodozemac, 2. u prijenosnom značenju mrski, odvratan čovjek

- gruda-груда /gruda/ značenje velika hrpa nečeg (груда книг),

- guba-губа /guba/ značenje: 1. usna, 2. neke vrste gljiva 3. na sjeveru Rusije naziv za zaljev (Онежская губа),

- kapot-капот /kapot/ značenje: 1. pokrov za različite mehanizme, 2. vrste ženske odjeće-vrsta kućnog ogrtača.

- karst-карст /karst/ značenje: vrsta tla u močvarnim krajevima,

- kartina-картина /kart'ina/ značenje: 1. umjetnička slika, 2. film, 3. opis nečeg u literaturnom obliku (картина быта), 4. dio čina u drami,

- kolonija-колония /kalon'ija/ značenje: 1. kolonija-zemlja, 2. naselja u kojima žive doseljenici iz drugih država, 3. kolonija organizama,

- komod-комод /kamot/ značenje: niski ormarić s ladicama-komoda,

- krov-кров /krof/ značenje: boravište, sklonište, dom,
- lisa-лиса /l'isa / značenje: lisica,
- loža-ложа /loža/ značenje: 1. loža u kazalištu, 2. kundak,
- marena-марена /mar'ena/ značenje: trava iz koje se dobiva crvena boja,
- mat -мат / mat/ značenje: 1. u šahu, 2. nije sjajna površina,
- matica-матица /mat'ica/ značenje: drvena greda koja podupire strop,
- nagovor-наговор /nagovor/ značenje: 1. kleveta, 2. u praznovjernih ljudi zakljinjanje koje kao da ima magičnu moć,
- princip-принцип /pr'incip/ značenje: ishodište nekog učenja, teorije,
- rasprava-расправа /rasprava/ značenje: nasilje, tuča (кулачная расправа),
- skot-скот /skot/ značenje: stoka, u prijenosnom značenju za čovjeka,
- slovo-слово /slova/ značenje: riječ (добр на словах),
- škura- шкура /škura/ značenje: koža, krzno,

4.2. Na mjestu slova i u čakavskom u ruskom imamo slovo ы. U našem

korpusu samo je jedan takav par:

kobila-кобыла /kabyła/ - značenje: ženka konja-kobila; кобель /kab'el'/ značenje: ženka psa kuja,

4.3. Popović-Trostinska uvode i pojam uvjetnog homografskog odnosa koji je primjenljiv za slučajeve kada nam je poznat (ustaljeni) suodnos izražavanja na pismu nekih fonema u ruskom jeziku i njima odgovarajućih fonema u hrvatskom.

a) treba imati u vidu da na mjestu slova ч /č'/ u ruskoj ćirilici u čakavskom može stajati č/ć . Mi smo našli u korpusu samo jedan primjer:

kuća-куча /kuč'a/ značenje: hrpa,

b) na mjestu slova тъ, -чь u ruskom jeziku (infinitivni sufiks) u čakavskom imamo t odnosno ć:

breat-бредить /br'ěhat'/ značenje: 1. lajati, 2. lagati,

cokat-цокать /cokat'/ značenje: 1. proizvoditi zvukove udaranjem o kamen metalnim predmetom, 2. govoriti ne razlikujući c i č (u ruskim sjevernim govorima),

gubit-губить /gub'it'/ značenje: dovoditi u opasnost,

hranit-хранить /hran'it'/ značenje: čuvati,

hudit-худить /hud'it'/ značenje: činiti nešto mršavijim 1. i 2. l. se ne upotrebljavaju,

izobrazit-изобразить /izabraz'it' / značenje: izvesti u umjetničkom obliku - naslikati, odglumiti

izumit-изумить /izum'it'/ značenje: začuditi,

izvolit-изволить /izvol'it'/ značenje: željeti- arhaizam,

kidot-кидать /k'idat'/ značenje: napustiti,

kupit-купить (pri-при-, do-до-) značenje: kupiti,

kurit-курить /kur'it'/ značenje: pušiti,

kušot-кушать /kušat'/ značenje: jesti,

mostit-мостить /mast'it'/ značenje: prekrivati površinu nečeg (ulice, ceste) kamenim pločama,

načinat-начинать /nač'inat'/ značenje: počinjati,

načinit-начинить /nač'in'it'/ značenje: 1. napuniti unutrašnjost nečeg (начинить пирожки мясом), 2. popraviti u nekoj količini, zakrpati i sl. (начинить белья), 3. naoštriti u nekoj količini (начинить карандашей),

nagovorit-наговорить /nagavarit'/ značenje: 1. govoreći mnogo toga izreći (наговорить разной чепухи), 2. lažno nekoga objediti, oklevetati, 3. proizvesti zvučni zapis svoga glasa na ploči (наговорить пластинку),

nakupit-накупить /nakup'it'/ značenje: nakupovati u velikoj količini,

nakusat se-накусать /nakusat'/ značenje: izgristi na mnogim mjestima (Комары накусили руку.),

naložit-наложить /nalažit'/ značenje: 1. položiti na nešto (выкройку на материю), 2. položiti u nešto ili neku količinu stvari na nešto (белья в чемодан, книг на стол), 3. ostvariti utjecaj na nešto,

paħat-пахать /paħat'/ značenje: orati,

pitat-пытать /pytat'/ značenje: mučiti,

prihvatit-перехватить /pъghvat'it'/ značenje: presresti (перехватить беглеца), 2. uhvatiti nešto na nekom mjestu (мешок снизу), 3. prihvatiti na drugačiji način (перехватить топор поудобнее), 4. 1. i 2. l. j. se ne upotrebljavaju - u značenju zaustaviti (радость перехватила дыхание),

provodit-проводить /pravad'it'/ značenje: 1. prateći i usmjeravajući pomoći nekome (провести мимо дома), 2. otpraviti nekuda (провести сына в армию),

raspet-распеть / rasp'et'/ značenje: uvježbati pjevanjem (распеть голос),

razgovarat-разговаривать /razgavarivat'/ značenje: razgovarati (вести разговор), разговорить /razgavarit'/ značenje: odgovoriti (приятель разговорил меня),

razorit-разорить /razar'it'/ značenje: razrušiti (разорил дом),

tajit-тайть /tait'/ značenje: tajiti (тайть горе).

c) na mjestu slova сть u ruskoj ćirilici imamo u hrvatskom i u

ćakavskom st:

mast-масть /mast'/ značenje: 1. boja dlake u životinja, 2. boja igraćih karata.

4.4 Primjeri uvjetne homografije koji nisu, kao primjeri iz 4.3 očekivane prirode. Ovdje smo dali primjere kod kojih se ne ostvaruje potpuna homografija, ali je odmak takve prirode da ne ometa prepoznavanje riječi:

a) razlika u palataliziranosti suglasnika koja se, naravno, očituje i u pismu:

gnjus-гнус /gnus/ značenje: leteći kukac,

greben-гребень /gr'ebɛn'/ značenje: 1. češalj 2. u industriji različite sprave u obliku češlja, 3. oblici na glavah nekih ptica npr. Петушиный г (pijetlova krijesta), 4. u prijenosnom značenju- greben planine.

pamet-память /pam'ɛt'/ značenje: sjećanje, uspomena

ridikul-ридикюль /r'id'ik'ul'/ značenje: arh. damska torbica,

b) promjene vokalskog sastava:

palac-палец /pal'ɛs/ značenje: prst,

kaban-кабан /kaban/ značenje: divlja svinja, mužjak domaće svinje,

obraz-образ /obras/ značenje: 1. lik, oblik, 2. način (života npr.), 3. u literaturi lik, karakter, 4. ikona,

5. Zaključak

U našem radu govorili smo o ćakavsko ruskoj homonimiji rukovodeći se postavkom Popović-Trostinske da je moguće govoriti o međujezičnoj homonimiji.

Dali smo listu homonima koje smo pronašli u izvorima podijelivši ih pri tome u skupine gdje su dvije glavne grupe grupa potpune homografije i grupa nepotpune homografije, ali u kojima i na nivou pisma i na nivou izgovora može doći do prepoznavanja .

Ukupno smo pronašli 58 homografskih parova, dali smo pregled značenja i, u slučajevima kada nam se to činilo potrebnim, minimalni kontekst.

Govoreći o izvorima međujezične homonimije kod srodnih jezika Popović-Trostinska navode praslavensku polisemiju, preuzimanje u ruskom jeziku staroslavenske varijante (dakle južnoslavenske) uz očuvanje vlastite istočnoslavenske varijante uz razdvajanje u semantici, potom nejednak razvoj nekadašnjih zajedničkih fonema, naknadna druga nominalizacija (nova polisemija), pri čemu tek neka značenja riječi stvaraju homonimske parove, preuzimanje riječi iz stranih jezika uz razdvajanje značenja, te naposljetku to može biti i obični slučaj.

Izvori:

Hraste/ Šimunović/ Olesch. Čakavisches Deutsches Lexikon I, Bohlau, 1979.

Ожегов, С. И. Словарь русского языка. Москва, 1983.

Bibliografija:

1. Lukežić, Iva. Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt. Rijeka, 1990.
2. Lukežić, Iva. Trsatsko- bakarska i crikvenička čakavština. Rijeka, 1996.
3. Moguš, Milan. Čakavsko narječje. Zagreb, 1977.
4. Mulić, M. J. Osnove ruske akcentologije I i II. Sarajevo, 1974.
5. Popović M. i Trostinska R. O međujezičnoj (hrvatskosrpsko-ruskoj) homonimiji. U: Radovi zavoda za slavensku filologiju, FF Zagreb, vol 23, Zagreb 1988. Str. 53-62.
6. Šimunović, Petar. Čakavština srednjodalmatinskih otoka. U: Čakavska rič . Split, 1977. BR. 1. Str. 5-63.
7. Turk, Marija i Lukežić, Iva. Govori otoka Krka. Rijeka, 1998.

SAŽETAK

Članak se bavi relativno slabo istraženim područjem međujezičnih homonima (homofona, homografa) na tematici čakavsko ruske homonimije, dakle na primjeru dva srodna jezična sistema. U članku dajemo listu čakavsko-ruskih međujezičnih homonima, posebno se osvrćemo na odnose grafije i izgovora te dajemo pregled značenja i minimalnog konteksta.

Napomena:

/1/ Vidi literaturu.

/2/ Popović-Trostinska pod nazivom "hrvatskosrpski jezik" obuhvaćaju i hrvatski i srpski književni standard u odnosu prema ruskom jeziku. (5., str. 53). U našem radu, budući da govorimo o čakavskom narječju, govorimo samo o dijelu hrvatskog jezičnog korpusa.